

IV. FORMACJA LITURGICZNA

Ks. Czesław Krakowiak

Niektóre postulaty dotyczące liturgii w votach polskich biskupów na Sobór Watykański II

Wstęp

W Kościele obrządku łacińskiego przez ponad 400 lat liturgia była sprawowana według wydanych po Soborze Trydenckim ksiąg liturgicznych¹. Kolejne ich wydania zawierały jedynie niewielkie zmiany i uzupełnienia wynikające z rozwoju roku liturgicznego lub dokumentów Stolicy Apostolskiej². W liturgii obowiązywał język łaciński uważany za znak jedności Kościoła. Jedynie w Rytuale niektóre modlitwy były w językach narodowych. Do biskupów należało tylko czuwanie, aby w diecezjach przestrzegano ustalonych norm sprawowania liturgii, które dokładnie określała powołana w tym celu (22 I 1588) *Sacra Congregatio Rituum*³. Udział wiernych w liturgii w zasadzie ograniczał się do obecności, „słuchania” Mszy św., podczas której odmawiali prywatne modlitwy albo wspólnie śpiewali pieśni. Dopiero od początku XX w. pod wpływem ruchu liturgicznego następowało powolne włączanie wiernych w liturgię Mszy św. m.in. dzięki mszalom zawierającym tłumaczenia tekstów mszalnych⁴. Postulowano także wprowadzenie do liturgii, zwłaszcza sakramentów świętych języków narodowych⁵.

Papież Pius XII (20 XI 1947) w encyklice *Mediator Dei*⁶ pozytywnie ocenił działania ruchu liturgicznego zmierzające do włączenia wiernych w liturgię,

* Vota i postulaty dotyczące Mszy św. i Breviarza będą omówione w oddzielnym artykule.

¹ *Missale Romanum* (1570); *Pontificale Romanum* (1585); *Breviarium Romanum* (1598) i *Rituale Romanum* (1614).

² W okresie przed Soborem Watykańskim II obowiązywały następujące wydania tych ksiąg: *Missale Romanum* z 1957; *Pontificale Romanum* z 1958; *Breviarium Romanum* z 1956 i *Rituale Romanum* z 1925.

³ „Unius Apostolicae Sedis est tum sacram ordinare liturgiis, tum liturgicos aprobare libros”. CIC can. 1257. „Locorum Ordinarii advigilent ut sacrorum canonum praescripta de divino cultu sedulo observentur...”. CIC can. 1261 § 1.

⁴ O. Rousseau, *Histoire de mouvement liturgique*, Paris 1945; B. Botte, *Le mouvement liturgique. Témoignage et souvenirs*, Paris 1973; M. Worbs, *Prekursorzy soborowej reformy liturgicznej*, „Liturgia Sacra” 9 (2003) nr 2, s. 297-320; J. Sroka, *Odnowa liturgii przed Soborem watykańskim II w Polsce*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 29 (1976) s. 179-189; J. Kopeć, *Początki ruchu liturgicznego w Polsce*, „Liturgia Sacra” 4 (1998) nr 2, s. 217-225; P. P. Jura, *Dzieje Ruchu Liturgicznego w Polsce. Wprowadzenie uchwał liturgicznych po Soborze Watykańskim II*, „Archidiecezjalne Wydawnictwo Łódzkie” Łódź 2009 s. 54-228.

⁵ Podnoszony w czasie obrad Soboru Trydenckiego problem języka narodowego w liturgii nie został rozwiązany. Biskupi nie wyrazili na to zgody. BF VII 327; 337. Zob. H. Schmidt, *Liturgie en langue vulgaire. Le problèmes de la langue liturgique chez les premiers réformateurs et au Concile de Trente*. Rome 1950.

⁶ Pius XII, Encyklika *Mediator Dei* (20 XI 1947), AAS 39 (1947) s. 521-600. Tł. pol. J. Wierusz-Kowalski, Kielce 1948.

zwłaszcza Mszy św. Teologiczną podstawą uczestnictwa wszystkich wiernych w liturgii jest ich udział w kapłaństwie Chrystusa na mocy chrztu i bierzmowania⁷. Podobnie w przemówieniu do uczestników Międzynarodowego Kongresu Duszpasterstwa Liturgicznego w Asyżu (18-22 IX 1956) Pius XII docenił i pochwalił dokonania ruchu liturgicznego⁸. Powszechnie przyjmuje się, że ruch liturgiczny przygotował Kościół do odnowy liturgii w czasie Soboru Watykańskiego II⁹.

Papież Jan XXIII 25 stycznia 1959 zapowiedział zwołanie Soboru¹⁰ i jego program przedstawił w encyklice *Ad Petri Cathedram* (29 VI 1959)¹¹. W tym celu powołał (17 V 1959) Komisję *Antepreparatoria* na czele z kard. Domenico Tardinim, który już 18 czerwca 1959 wysłał do biskupów, wyższych przełożonych zakonnych i uczelni katolickich w Rzymie i spoza Rzymu list z pytaniem, jakie problemy powinny być dyskutowane na Soborze¹². W okresie od września 1959 do stycznia 1960 nadesłano do Komisji *Antepreparatoria* Soboru 9384 *Propositiones*, które wydano w 16 tomach. Około 20% z nich bezpośrednio dotyczyło liturgii, które następnie zostały uporządkowane i wydane w jednym tomie¹³.

Zdecydowana większość propozycji przesłanych do Stolicy Apostolskiej przez 43 polskich biskupów dotyczyła spraw dotyczących liturgii¹⁴. Najczęściej odnosiły się one do czynnego uczestnictwa w niej wiernych, zezwolenia na używanie we Mszy św. i w liturgii sakramentów i sakramentaliów języka ludowego, oraz reformy ksiąg liturgicznych: Breviarza, Pontyfikału i Rytuału oraz kalendarza liturgicznego. Niektórzy biskupi wskazywali na potrzebę szczegółowych zmian w li-

⁷ A. Korzystek, *Odnowa życia religijnego poprzez liturgię według encykliki Piusa XII Mediator Dei*. „Liturgia Sacra” 5:1999 nr 1 s. 45-54; Cz. Krakowiak, „Mediator Dei” początkiem generalnej reformy liturgicznej Piusa XII, „Roczniki Teologiczne” 55 (2008) z. 8, s. 143-162; Z. Wit, *Mediator Dei przełomowym etapem ruchu liturgicznego*, tamże s. 123-140; J. J. Janicki, *Udział wiernych we Mszy świętej według encykliki Mediator Dei*, tamże s. 217-223.

⁸ Zob. *Atti del Primo Congresso Internazionale di Liturgia Pastorale - Assisi - Roma 18-22 Settembre 1956*, Genova 1957.

⁹ Zob. A. Bugnini, „Movimento liturgico” o „pastorale liturgica”. „Notitiae” 10:1974 s. 137-138; B. Neunheuser, „Mediator Dei et hominum”. 20 novembre 1947-1997, „Rivista Liturgica” 84:1997 s. 774-778.

¹⁰ AAS 51:1959 s. 65-69.

¹¹ AAS 51:1959 s. 497-531.

¹² *Acta et Documenta Concilio Oecumenico Vaticano II apparando. Series I (Antepreparatoria)*. Pars I. Typis Polyglottis Vaticanis 1961 s. XI-XII (=ADoc).

¹³ *Acta et Documenta Concilio Oecumenico Vaticano II apparando. Series I (Antepreparatoria)*. Appendix Voluminis II. *Analiticus conspectus Consiliorum et votorum quae ab Episcopis et Praelatis data sunt*. Pars II. Typis Polyglottis Vaticanis 1961. *De sacramentis* s. 3-188; *De sacramentalibus* s. 189; *De locis sacris* s. 193-197; *De cultu Divino* s. 247-289; *De officio Divino* s. 290-336; *De cultu eucharistico* s. 337-347; *De cultu sanctorum* s. 342-349; *De sacris ritibus* s. 350-373; *De libris liturgicis* s. 374-386; *De lingua liturgica* s. 387-391; *De calendario liturgico* s. 430-443.

¹⁴ *Acta et Documenta Concilio Oecumenico Vaticano II apparando. Series I (Antepreparatoria)*. Vol. II. *Consilia et Vota Episcoporum ac Praelatorum*. Pars III. *Europa*. Typis Polyglottis Vaticanis 1960 s. 643-776. Krótkie informacje o każdym z 43 biskupów polskich podaje S. Wilk, A. Wójcicie, *Stefan kard. Wyszyński. Prymas Polski Ojciec Soboru Watykańskiego II 1962-1965. Wybór dokumentów*, Lublin 2013, s. 15-19.

turgii w oddzielnych częściach swoich wypowiedzi np. *De liturgia*¹⁵, *De disciplina sacramentorum*¹⁶, *Res liturgicae*¹⁷, *Questiones liturgicae*¹⁸ albo *De restauranda liturgia*¹⁹.

1. Uczestnictwo wiernych w liturgii i język ludowy

W okresie poprzedzającym Sobór Watykański II w całej liturgii obowiązywał język łaciński. Jedynie po reformie obrzędów Wigilii Paschalnej (1951) w językach ojczystych dozwolone było odnowienie obietnic chrztu. W sprawie języka w liturgii Pius XII zajął stanowisko w encyklice *Mediator Dei*. Przy zachowaniu w liturgii języka łacińskiego, papież pozytywnie ocenił udostępnianie wiernym tekstów Mszy św. w mszalikach wydawanych w językach narodowych. Kilkanaście lat później w przemówieniu do uczestników Kongresu Liturgicznego w Asyżu (22 IX 1956) przypomniał zasadę, że w obrządku rzymskim należy zachować język łaciński przez celebransa i w śpiewie gregoriańskim podczas Mszy św.²⁰.

W instrukcji Kongregacji Obrzędów *O muzyce kościelnej i świętej liturgii* (3 IX 1958) podkreślono także znaczenie języka łacińskiego w liturgii oraz w całej kulturze chrześcijańskiej. Według tej instrukcji są dwa główne rodzaje Mszy św.: Msza śpiewana (*cantata*), bez asysty, gdy kapłan śpiewa wszystkie teksty przewidziane przez rubryki i Msza uroczysta (*sollemnis*) z udziałem diakona i subdiakona. Inne Msze są czytane (nr 3). We Mszach śpiewanych kapłan, asysta, chór oraz wierni wykonują wszystkie teksty i śpiewy w języku łacińskim (nr 14a). W niedziele i święta we Mszach czytanych „jest pożądane”, aby lektor przeczytał Ewangelię i lekcję w języku narodowym” (nr 14c).

W *votach* i propozycjach polskich biskupów dotyczących liturgii bardzo często przewija się troska o to, aby wierni bardziej świadomie i czynnie brali udział w sprawowanych obrzędach. Jako drogę prowadzącą do tego celu wskazywali na konieczność skrócenia i uproszczenia obrzędów oraz przynajmniej częściowe zezwolenie na używanie w nich języka ojczystego. Trzeba pamiętać, że dopuszczenie do liturgii języków ojczystych było jednym z ważnych postulatów działaczy ruchu liturgicznego.

Prawie wszyscy polscy biskupi opowiadali się za dopuszczeniem języka narodowego w liturgii sakramentów i sakramentaliów, zwłaszcza w modlitwach²¹. Odnośnie do formuł sakramentalnych byli za zachowaniem w nich języka łacińskiego. Bp

¹⁵ A. Baraniak, ADoc s. 665-666.

¹⁶ J. Lorek, ADoc s. 669-671.

¹⁷ T. Wilczyński, ADoc s. 755-756.

¹⁸ K. Pękała, ADoc s. 771.

¹⁹ A. Wronka, ADoc s. 776.

²⁰ Pius XII, *Discours de S.S. Pie XII aux participants du Premier Congrès International de Pastorale Liturgique*. „La Maison-Dieu” 1956 nr 47/48 s. 329-345; zob. F. Małaczyński, *Pierwszy międzynarodowy Kongres Duszpasterstwa Liturgicznego w Asyżu*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 10:1957 s. 125-133.

²¹ „[...] praeter essentiam sacramenti formam, omnes orationes lingua vernacula recitando essent”. Cz. Kaczmarek, ADoc s. 648-649; „[...] linguam vernaculam admittere”. Cz. Falkowski, tamże s. 652; „[...] latissimus usus lingua vernacula”. A. Baraniak, tamże s. 666.

Z. Goliński uważał, że tylko w liturgii święceń prezbiterów i biskupa należy zachować język łaciński²². Natomiast według bpa E. Baziaka, także w tych obrzędach można wprowadzić język narodowy, gdyż wielość różnych języków w liturgii nie szkodzi jedności Kościoła²³. Najczęstszym argumentem biskupów za wprowadzeniem do Rytuału i częściowo do Pontyfikału języka narodowego było duchowe dobro wiernych, którzy dzięki temu będą rozumieć odmawiane modlitwy, ale także bardziej czynnie i świadomie uczestniczyć w liturgii²⁴. Biskupi domagali się wprowadzenia, przynajmniej w ograniczonym zakresie, języka ludowego w obrzędach konsekracji kościoła i ołtarza. Na potrzebę ułatwienia wiernym uczestnictwa w liturgii zwracał uwagę bp K. Wojtyła postulując roztropne dopuszczenie języka narodowego do liturgii sakramentów i sakramentaliów, uproszczenie obrzędów pontyfikalnych z zachowaniem ich piękna²⁵. Według bpa A. Baraniaka należy znieść obowiązujące zakazy i popierać recytacje i śpiew tekstów liturgicznych w języku ludowym²⁶. Bp S. Czajka motywował wprowadzenie języka ojczystego w czytaniach Lekcji i Ewangelii duchowym dobrem wiernych²⁷. Biskup T. Zakrzewski postulował nie tylko wprowadzenie do liturgii języka ojczystego, ale także reformę ksiąg liturgicznych, również Mszału i uproszczenie rubryk²⁸.

Wprowadzenie języka narodowego do liturgii Mszy św. i sakramentów najobszerniej uzasadniali kard. S. Wyszyński i bp L. Biernacki. S. Wyszyński opowiadał się za wprowadzeniem języka narodowego do liturgii sakramentów, gdyż dzięki temu wierni „przystępując do nich, będą mogli aktywniej w nich uczestniczyć i czerpać z nich pełniejszy owoc duchowy”²⁹. Także w sprawowaniu sakramentaliów, z wyjątkiem udzielanych przez biskupa, „w aklamacjach i modlitwach, należy posługiwać się tylko językiem ojczystym”. Postulował także ujednoczenie prawa liturgicznego i wydanie Kodeksu Prawa Liturgicznego, aby ułatwić jego poznanie i przestrzeganie w praktyce³⁰.

Według bpa Biernackiego liturgia sprawowana w języku ludowym przynosić będzie większe duchowe owoce. Podkreślił, że wprowadzenie języka narodowego do liturgii nie będzie ze szkodą dla jedności Kościoła, która wyraża się głównie w jedności z papieżem, wyznawaniu tej samej wiary w dogmaty i uczestnictwie w ofierze Mszy św. Samo zachowanie łaciny nie przyczynia się do jedności Kościoła³¹. Dla jedności liturgii wystarczą te same gesty i melodie liturgiczne³². Jego

²² ADoc s. 645.

²³ „[...] admittantur lingua veracula, nulla enim adest ratio cur diversitas lingua unitati nocere possit. Według niego język ojczysty (*patriae*) zwłaszcza w śpiewie ma „millenares consuetudines hac in re pia oberventur”. Tamże s. 656.

²⁴ Wprowadzić język narodowy w „Rituale Romanum rationes cura animarum”. Bp S. Czajka, ADoc s. 693. Język narodowy przyciąga do liturgii wiernych. Bp F. Barda, tamże, s. 667.

²⁵ ADoc s. 747.

²⁶ „[...] abolenda est prohibitio vigens in hac materia”. ADoc s. 666.

²⁷ ADoc. s. 693; Podobnie bp Dudziec, s. 689.

²⁸ „Reformationem indigent libri liturgici, ac quidem Missale”. ADoc s. 658.

²⁹ ADoc s. 673.

³⁰ Tamże.

³¹ Powołuje się na swoje doświadczenia związane z kontaktami z Polakami, którzy wyjechali do Francji i tam nie uczestniczą we Mszy, gdyż „w Ojczyźnie” jedynie „asystowali”, a nie rozumieją liturgii

zdanem Kościoła nie powinien lękać się zastępować łaciny przez języki narodowe, gdyż nie przyniesie to Kościołowi szkody lecz duchowe owoce. Nie należy także uważać tego procesu za wpływy protestanckie³³. Bp Biernacki powoływał się na Nieszpory śpiewane w języku polskim, które przetrwały dzięki temu, że były śpiewane nie po łacinie, lecz w języku ludowym. Stwierdzał krótko: gdyby były po łacinie, kościoły byłyby puste. Według niego łacina pozostałaby językiem urzędowym w administracji Kościoła³⁴. Uczestnictwo wiernych w liturgii zależy także od ich przygotowania, za które odpowiedzialni są odpowiednio uformowani liturgicznie duszpasterze. Dlatego bp A. Pawłowski zgłosił wniosek, aby w Seminarjach Duchownych wprowadzić wykłady z teologii liturgii³⁵.

2. Uwagi dotyczące Pontyfikału, Rytuału i *Caeremoniale Episcoporum*

W okresie przed Soborem obowiązywał Pontyfikał wydany po Soborze Trydenckim ze zmianami wprowadzonymi za pontyfikatu Benedykta XIV i Leona XIII³⁶ oraz *Caeremoniale Episcoporum* z roku 1886. Po ogłoszeniu przez Piusa XII Konstytucji apostolskiej *Sacramentum Ordinis* (30 XI 1947)³⁷, w której określili słowa i gesty, czyli materię i formę sakramentu święceń, dokonano zmian w liturgii tego sakramentu³⁸. Dalsze zmiany w Pontyfikale wprowadzono na mocy dekretu Kongregacji Obrzędów *Variationes in rubricis Pontificalis Romani* (20 II 1950)³⁹.

Niektóre obrzędy zawarte w tym Pontyfikale pochodziły jeszcze z okresu przedtrydenckiego. Np. konsekracja kościoła⁴⁰ i ołtarza⁴¹ zawierały liczne powtórzenia oraz obrzędy mało zrozumiałe dla wiernych. Liturgia konsekracji kościoła trwała bardzo długo, była sprawowana w niezrozumiałym dla wiernych języku i także wyczerpująca dla biskupa. Według bpa F. Bardy konsekracja kościoła trwa czasem nawet 3-4 godziny. Wtedy do końca liturgii pozostają niekiedy tylko bi-

z powodu braku znajomości jej języka. ADoc s. 738.

³² „Ad unitatem liturgica servandam sufficiat, ut gestus liturgici et melodiae liturgicae unificentur”. Tamże.

³³ „[...] hoc linguae liturgicae problema propono audere eo sensu quod pro fortificanda et disseminanda fide regnoque Christi dilatando maxime utilitatis eris, si in sacra liturgia lingua vernacula introducendo fuerit”. Tamże.

³⁴ „[...] superest linguam latinam in Ecclesiae administratione necessariam maximeque utilitatis esse foreque”. Tamże.

³⁵ ADoc s. 688.

³⁶ *Pontificale Romanum summarum pontificum iussu editum a Benedicto XIV et Leone XIII pontificibus maximis recognitum et castigatum*, Mechliniae 1958 (=PR 1958).

³⁷ AAS 40:1947 s. 5-7.

³⁸ *De ordinatione presbyteri*, PR 1958 s. 43-57

³⁹ Kongregacja Obrzędów. *Variationes in rubricis Pontificalis Romani circa ritus sacrorum Ordinationum* (20 II 1950), AAS 42:1950 s. 448-455. Zob. M. Vicente, *Signification théologique de la Constitution „Sacramentum Ordinis”*, „La Maison-Dieu” 1956 nr 47/48 s. 197-208; P. Sorci, *A cinquant'anni dalla costituzione apostolica „Sacramentum ordinis”*, „Rivista Liturgica” 84:1997 s. 786-795.

⁴⁰ *De ecclesiae dedicatione seu consecratione*, PR 1958 s. 235-353; zob. E. Górski, *Konsekracja kościoła i poświęcenie dzwonów*, Sandomierz 1957.

⁴¹ *De altaris consecratione quae fit sine ecclesiae dedicatione*, PR 1958 s. 360-398.

skup, kapłani i nieliczni wierni⁴². Nic więc dziwnego, że najczęściej polscy biskupi postulowali zmiany w Pontyfikale zawierającym liturgię konsekracji kościoła, ołtarza, portatyli i dzwonów⁴³. Według bpa A. Wronki zmiany, które mają być wprowadzone w Pontyfikalne, nie powinny polegać jedynie na skróceniu obrzędów, ale również mają jaśniej wyrażać istotę sprawowanych obrzędów⁴⁴. Bp F. Jop zwracał uwagę, że obowiązujące obrzędy konsekracji kościoła starsi biskupi mogą sprawować tylko z wielkim trudem. Konsekwencją tego jest to, że kościoły nie są konsekrowane⁴⁵. Bp Z. Goliński sugerował, aby czas trwania konsekracji kościoła i ołtarza nie przekraczał jednej godziny⁴⁶. Bp A. Baraniak postulował skrócenie liturgii święceń niższych i wyższych, głównie w częściach zawierających *admonitiones*⁴⁷. Wielu biskupów tylko ogólnie wypowiadało się o zmianach w Pontyfikale.

W związku z sakramentem bierzmowania polscy biskupi nie zgłaszali żadnych propozycji dotyczących zmian w jego liturgii, z wyjątkiem bpa F. Jopa, który proponował zamiast trzech, jeden znak krzyża podczas wypowiedzania formuły sakramentalnej⁴⁸. Wszystkie *vota* dotyczące sakramentu bierzmowania dotyczyły jego szafarza. Według CIC can. 782, § 1 zwyczajnym (*ordinarius*) szafarzem bierzmowania był tylko biskup (*solus episcopus*). Prezbiter mógł udzielać bierzmowanie jako szafarz nadzwyczajny (*extraordinarius*) albo na mocy z powszechnego prawa (*iure communi*) albo ze szczególnego indultu Stolicy Apostolskiej (can. 782 § 2)⁴⁹. Szczegółowe zasady udzielania bierzmowania przez nadzwyczajnych szafarzy zawierała instrukcja Kongregacji Sakramentów z 1934 r.⁵⁰ Według niej udzielanie bierzmowania należało zlecać prezbiterom posiadającym jakieś godności kościelne, np. protonotariusza apostolskiego. Dalsze rozszerzenie władzy bierzmowania przez prezbiterów nastąpiło za pontyfikatu Piusa XII. Zatwierdził on dekret Kongregacji Sakramentów *Spiritus sancti munera* (14 IX 1946) jako obowiązujące prawo od 1 stycznia 1947 r.⁵¹ Zostały w nim dokładnie określone warunki, które powinni spełniać prezbiterzy udzielający bierzmowania. Dekret wymieniał jako nadzwyczajnych szafarzy bierzmowania następujących prezbiterów: proboszcz lokalny (por. CIC can. 451 § 1), wikariusz aktualny (por. can.

⁴² ADoc s. 667.

⁴³ „[...] ut a fidelibus melius intelligatur”. Bp W. Muszyński, ADoc s. 765; Bp Falkowski, ADoc s. 652; bp Mościki, ADoc s. 704; bp Tomaka, ADoc s. 712; bp Czerniak, ADoc s. 716.

⁴⁴ „Variationes in Pontificale Romanum faciendae. Desideratur abbreviatio variorum rituum, ut magis eluceant ea, quae sunt de essentia”. ADoc s. 776.

⁴⁵ „Episcopi, qui in propecta aetate sunt constituti, vix ecclesias consecrare possunt, iedoque sunt non raro ecclesiae iam aliquando exstructae et per multos annos nondum consecratae”. ADoc s. 701.

⁴⁶ ADoc s. 645. Podobne sugestie zgłosili następujący biskupi: Cz. Karczmarek, tamże s. 648; J. Lorek, tamże s. 670; I. Świerki, tamże s. 672; S. Czajka, tamże s. 693; T. Zakrzewski, tamże s. 659; Mościcki, tamże s. 704; Falkowski, tamże s. 652.

⁴⁷ ADoc s. 665.

⁴⁸ ADoc s. 701.

⁴⁹ M. Pastuszko, *Sakrament bierzmowania (kanony 879-896)*, Kielce 2005 s. 170-175.

⁵⁰ Kongregacja Sakramentów. *Instructio pro simplici sacerdote sacramentum confirmationis ex Sedis Apostolicae delegatione administandae* (20 III 1934), AAS 27:1935 s. 11-13.

⁵¹ AAS 38:1946 s. 349-354.

471), prezbiterzy, którym na stałe i wyłącznie została zlecona posługa duszpasterzka na ściśle określonym terytorium i posiadający wszystkie prawa i obowiązki proboszczowskie⁵². Do ważności sakramentu dekret wymagał, aby uprawnieni prezbiterzy udzielali bierzmowania osobiście (*personaliter*), bez możliwości subdelegacji, tylko na terenie parafii oraz znajdującym się w ciężkiej chorobie i niebezpieczeństwie śmierci⁵³. Do takiej sytuacji prawnej odnośnie do szafarza bierzmowania odnosili się biskupi w swoich votach.

Bp Z. Goliński proponował, aby uprawnienia do bierzmowania rozszerzyć nawet na wszystkich prezbiterów⁵⁴. Bp A. Pawłowski, aby władzy bierzmowania udzielić także tym prezbiterom, którzy w prawie zrównani są z proboszczami, np. kapelanom oraz tym, którzy *bona fide* udzielają bierzmowania w nadzwyczajnych okolicznościach, bez sankcji nieważności sakramentu⁵⁵. Podobnie bp P. Gołębiowski postulował, aby w duchu Konstytucji apostołskiej *Spiritus Sancti munera* udzielić władzy bierzmowania wszystkim kapłanom, w podobnych warunkach, jak udzielają absencji generalnej⁵⁶. Bp J. Drzazga opowiadał się za uprawnieniem wikariuszy do udzielania bierzmowania *in extremis*⁵⁷.

Odnośnie do Rytuału polscy biskupi nie zgłaszali propozycji dokonywania w nim zmian w samych obrzędach liturgicznych. Uwagi dotyczyły często np. zmniejszenia liczby błogosławieństw zastrzeżonych biskupowi⁵⁸, możliwości błogosławieństwa dewocjonałów tylko jednym znakiem krzyża⁵⁹. Bp J. Modzelewski postulował dostosowanie obrzędów błogosławieństw i sakramentaliów do zwyczajów i kultury danego narodu oraz pozwolenie kapłanom pełniącym *curam animarum* na udzielanie błogosławieństw także zarezerwowanych⁶⁰.

Jeśli chodzi o liturgię sakramentów bp W. B. Jasiński postulował uproszczenie obrzędów chrztu dorosłych⁶¹. Bp J. Drzazga opowiadał się za udzieleniem proboszczom prawa rozgrzeszania z apostazji, herezji i schizmy (por. CIC can. 2314)⁶². Inni biskupi jedynie opowiadali się za wprowadzeniem języka ludowego do jego liturgii, zachowując język łaciński w formułach sakramentalnych⁶³ i istotnych obrzędach⁶⁴.

Według polskich biskupów poważnej reformy wymagał *Caeremoniale Episcoporum*. Chodziło głównie o jego skrócenie, uproszczenie i dostosowanie go do

⁵² Pastuszko, *Sakrament bierzmowania* s. 177-179.

⁵³ Zob. tamże s. 180-188.

⁵⁴ „Cuiusvis sacerdoti dare facultatem Sacramenti Confirmationis administrandi”. ADoc s. 647.

⁵⁵ ADoc s. 688.

⁵⁶ ADoc s. 751.

⁵⁷ ADoc s. 762.

⁵⁸ Bp Cz. Falkowski, ADoc s. 651.

⁵⁹ „[...] unico crucis signo”. Bp A. Baraniak, ADoc s. 666.

⁶⁰ Tamże s. 697.

⁶¹ „Ritus baptismi adultorum abbreviandum est”. ADoc s. 707.

⁶² ADoc s. 762.

⁶³ „[...] excepta forma sacramentali”. Bp T. Wilczyński, ADoc s. 755; bp K. Pękala, tamże s. 771.

⁶⁴ „[...] praeter caeremonias essenciales”. Bp S. Jakiel, ADoc s. 766.

współczesnych warunków życia i posługiwania biskupów⁶⁵. Konkretnie postulowali pominięcie lub zmodyfikowanie następujących przepisów: znieść całowanie ręki i pierścienia biskupa oraz przekazywanych mu przedmiotów, przyklękanie przez biskupem ordynariuszem zastąpić przez głęboki ukłon (*inclinatio profunda*)⁶⁶.

3. Sugestie dotyczące roku liturgicznego i kalendarza

Pierwsze zmiany w liturgii roku kościelnego zostały wprowadzone w połowie XX w. przez Kongregację Obrzędów dekretem *Dominicae Resurrectionis* 9 lutego 1951⁶⁷ ogłaszającym nowe obrzędy Wigilii Paschalnej, początkowo *ad experimentum* na jeden rok. Potem przedłużono je na następne trzy lata⁶⁸. Wigilię Paschalną określono jako *mater omnium sanctarum vigiliarum*, która już rozpoczyna świętowanie Paschy. Następnie zwrócono uwagę na symbolikę samego czasu jej sprawowania: *hora competnes* rozpoczynania świętych obrzędów jest północ (*circa vel post mediam nocte*). Dlatego nie wolno jej rozpoczynać wcześniej niż o godz. 20.00. Chodziło o to, aby czas sprawowanej liturgii odpowiadał świętym obrzędom i tekstom liturgicznym.

Po doświadczeniach związanych z odnowioną liturgią Wigilii Paschalnej biskupi prosili, aby także zreformować obrzędy Wielkiego Tygodnia i przenieść je na godziny wieczorne. Kongregacja Obrzędów przygotowała i ogłosiła (25 III 1955) jako obowiązującą w Kościele obrządku łacińskiego (od 25 marca, Niedziela Palmowa 1956 r.) księgę liturgiczną *Ordo Hebdomadae Sanctae Instauratus*⁶⁹ oraz *Ritus Pontificalis Ordinis Hebdomadae Sanctae Instaurati*. Wprowadzono także zmiany w *Caeremoniale Episcoporum*. Ponieważ uroczystą liturgię można było sprawować tylko w katedrach i kościołach, w których było więcej duchownych i posługujących, wydano także *Ritus simplex Ordinis Hebdomadae Sanctae Instaurati* (1957), gdy posługiwało tylko sześciu ministrantów⁷⁰.

Dekret Kongregacji Obrzędów (23 III 1955) *De rubricis ad simpliciore* for-

⁶⁵ „Caeremoniale Episcoporum hodiernis conditionibus accomodare”. Bp Falkowski, ADoc s. 652; „Variationes in Caeremoniali Episcoporum faciendae: in iis, quae desierunt esse in usu”. Bp Wronka, ADoc s. 776; „[...] abbreviationes et simplificationes rituum pontificalium”. Biskup T. Zakrzewski, tamże s. 659; bp W. Tomaka, tamże s. 712.

⁶⁶ Bp F. Jop, ADoc. s. 701; A. Baraniak, tamże s. 665; J. Modzelewski, tamże s. 698; n J. Czerniak, tamże 715; J. Jaroszewicz, tamże s. 729.

⁶⁷ AAS 43:1951 s. 128-129.

⁶⁸ Kongregacja Obrzędów. Dekret *Instaurata vigilia paschalis*, AAS 1952 s. 48-63; *Ordo Sabbati sancti quando vigilia paschalis instaurata peragitur*. Typis Polyglottis Vaticanis 1951.

⁶⁹ Typis Polyglottis Vaticanis 1956.

⁷⁰ Zob. A. Bugnini, C. Braga, *Ordo Hebdomadae Sanctae Instauratus – Commentarium*, Roma 1956; S. Wójcicie, *Wielki Tydzień według porządku wznowionego. Ordo Hebdomadae Sanctae instauratus*, Warszawa 1957; F. Małaczyński, *Nowe księgi liturgiczne na Wielki Tydzień*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 10:1957 s. 172-173; tenże, *Nowa liturgia Wielkiego Tygodnia*, Warszawa 1959; F. Antonelli, *Les reformes liturgiques de la Semaine Sainte: importance, réalisation, perspectives*, „La Maison-Dieu” 1956 nr 47/48 s. 223-245; J.A. Jungmann, *Die Reform der Karwochen- und Osterliturgie in pastoraler Sicht*, „Liturgisches Jahrbuch“ 5:1955 s. 204-213; F. Kolbe, *Der Verlauf der Heiligen Woche nach dem Ordo Hebdomadae Sanctae Instauratus in den deutschen Bistümern*, „Liturgisches Jahrbuch” 6:1956 s. 163-169.

*mam redigendis*⁷¹ dotyczył zmian w Kalendarzu, Mszałe i Brewiarzu. Polegały one głównie na uproszczeniu dotychczas obowiązujących rubryk i dotyczyły niedziel, uroczystości, wigilii i oktaw. W nowy sposób określono ryt i stopnie świąt⁷². Odtąd w liturgii były dwa główne rytury: ryt zdwojony (*duplex*) i ryt zwyczajny (*simplex*). Stopnie świąt zostały podzielone na pięć kategorii: święta rytu zdwojonego I i II klasy; rytu zdwojonego większego (*duplex maius*) i rytu zdwojonego (*duplex*). Zachowana została struktura roku liturgicznego. W *votach* polskich biskupów były nieliczne i tylko ogólne postulaty dotyczące szybkiej reformy kalendarza (*reformare quamprimum*) i ustalenia stałych dat świąt⁷³, oraz uproszczenia rubryk⁷⁴. Bp H. Strąkowski optował za stałą datą obchodzenia Wielkanocy⁷⁵. Nie zgłaszano jednak innych żadnych konkretnych propozycji.

Podsumowanie

Jak wykazała analiza votów i propozycji przesłanych przez polskich biskupów na Sobór Watykański II, zdecydowana większość dotyczyła rozszerzenia możliwości stosowania języka ojczystego w liturgii Mszy św. oraz sakramentów. Jedynie w Brewiarzu miał pozostać język łaciński. Biskupi nie postulowali wprowadzenie zmian, czyli reformy liturgii sakramentów świętych. Natomiast domagali się znacznych zmian w Pontyfikale oraz w *Caeremoniale Episcoporum*. Prawie wszyscy krytycznie oceniali obowiązujące obrzędy konsekracji kościoła i ołtarza. Zwracali uwagę, że ich liturgia trwa zbyt długo oraz zawiera wiele elementów pochodzących z dawnych czasów, które obecnie nie są zrozumiałe dla wiernych. W *Caeremoniale Episcoporum* domagali się uproszczenia przepisów i pominięcia niektórych z nich (klęknięcie przed biskupem, całowanie przedmiotów itp.). Proponowali również zmniejszenie w Rytuale liczby zastrzeżonych błogosławieństw. Niektórzy biskupi zgłaszali także uwagi dotyczące uproszczenia przepisów dotyczących roku liturgicznego i kalendarza, np. stałej daty Wielkanocy.

⁷¹ AAS 47:1955 s. 218-224; zob. A. Bugnini, *La semplificazione delle rubriche*. Roma 1955; T. Szwagrzyk, *Dekret generalny o uproszczeniu rubryk*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 8:1955 s. 149-155; C. Braga, *Echi ad decretum de simplificatione rubricarum*, „Ephemerides Liturgicae” 70:1956 s. 261-273.

⁷² Krzystek, *Generalna reforma liturgiczna Papieża Piusa XII*, s. 144-145.

⁷³ „Calendarium reformare quamprimum. Festa stabilire, ne a luna mutabili dependent”. Bp Cz. Falkowski, ADoc s. 651. Podobnie bp Mościki, tamże s. 754; bp J. Czerniak, tamże, s. 718. „Calendarium ecclesiasticum reformetur at festa stabilientur”. Bp I. Świrski, ADoc s. 673.

⁷⁴ „Simplificentur rubricae totius anni liturgici”. Bp A. Baraniak, ADoc s. 665.

⁷⁵ Tamże s. 921.